

Trið ráðstevna um övdalsku

Københavns Universitet, 7.-8. maj 2015

<http://elvdalsk.inss.ku.dk>

Program og abstracts

SPONSORER

Uden følgende sponsorer havde konferencen ikke kunnet gennemføres. Vi takker dem alle for deres uvurderlige støtte og opbakning!

**LETTERSTEDTSKA
FÖRENINGEN**

Program

Københavns Universitet, Søndre Campus (Njalsgade 120, 2300 København S), lokale 22.0.11

Optakt til konferencen: Torsdag den 7. maj 2015

Tidspunkt	Aktivitet
12.00	Udstilling om dalmålene åbner (22.0-området, dvs. stueetagen i bygning 22)
13.00 - 13.30	Registrering
13.30 - 13.35	Praktisk information
13.35 - 14.10	Yair Sapir: <i>Introduktion til elvdalsk I (synkroni)</i>
14.15 - 14.50	Guus Kroonen: <i>Introduktion til elvdalsk II (diakroni)</i>
14.55 - 15.30	Michael Lerche Nielsen: <i>Dalrunernes oprindelse og udvikling</i>
15.30 - 15.50	Kaffepause
15.50 - 16.20	Henrik Rosenkvist præsenterer ' <i>Studies in Övdalian Morphology and Syntax</i> ' - a new volume on Övdalian
16.25 - 16.55	Ulla Schütt præsenterer arbejdet med elvdalsk i skolen

Konference: Torsdag den 7. maj 2015

Tidspunkt	Aktivitet
17.00 - 18.30	Velkomst, reception og udstilling om dalmålene (inkl. mulighed for registrering)
19.00 -	Konferencemiddag med koncert ved Älvdalens Ungdomsspelmanslag (Bryggens Spisehus, Islands Brygge 18, 2300 København S, http://bryggens.dk/)

Konference: Fredag den 8. maj 2015

Tidspunkt	Aktivitet
10.00 - 10.30	Bengt Åkerberg: <i>Frost-Anders dagbok på älvdalska, augusti–november 1946</i>
10.35 - 11.05	Nikolai Brink Sandbeck: <i>The nasal vowels in Old Norse</i>
11.10 - 11.40	Stefan Emanuel Jacobsson: <i>Älvdalska kvantitetsproblem</i>
11.40 - 13.00	Frokost
13.00 - 13.30	Lars Steensland: <i>Först vokalbalans – sedan stavelsebalans?</i>
13.35 - 14.05	Henrik Rosenkvist: <i>Oväntade likheter mellan älvdalska och estlandssvenska</i>
14.10 - 14.40	Bjarne Simmelkjær Sandgaard Hansen: <i>De elvdalske rodnominers kategorisering og etymologi</i>
14.40 - 15.00	Kaffepause
15.00 - 15.30	Gunnar Nyström: <i>Nya rön om älvdalskans adjektivmorfologi</i>
15.35 - 16.05	Yair Sapir & Felix Ahlner: <i>Älvdalska bland barn i Älvdalen</i>
16.10 - 16.40	Øystein A. Vangsnes: <i>The polyfunctionality of Övdalian ukin 'who, which etc.'</i>
16.40 - 17.00	Afskedsord

KRISTINE BENTZEN, HENRIK ROSENKVIST AND JANNE BONDI JOHANNESSEN

‘Studies in Övdalian Morphology and Syntax’
A new volume on Övdalian

UiT – The Arctic University of Norway, University of Gothenburg, University of Oslo

In this talk we wish to present the new volume *Studies in Övdalian Morphology and Syntax. New Research on a lesser-known Scandinavian Language*, published in January 2015 with John Benjamins. This volume is a collection of an introduction and seven chapters focusing on various aspects of Övdalian.

In spite of the Junggrammarians’ great interest for dialects, dialect syntax was virtually ignored during 19th century research on Scandinavian dialects. Furthermore, syntax has not been in focus for dialectologists since, and hence dialect syntax has been a neglected research field. However, the development of syntactic theories during the last decades has provided suitable tools for micro-comparative syntactic studies, and all over Europe dialect syntax has become a hot topic. The northern Italian dialects have, for example, been investigated in the ASIS-project, and the Dutch dialects in the SAND-project. Since 2005, research groups from all of the Scandinavian countries have been working together in the network Scandinavian Dialect Syntax (ScanDiaSyn) and the Nordic Centre of Excellence in Microcomparative Syntax (NORMS) in order to investigate the syntactic features of the Scandinavian dialects and vernaculars, to create an online database, and to encourage further research in this field. Several workshops for dialect data collection have been organized across the Nordic countries, including a couple of field trips to Älvdalen. In 2009 ScanDiaSyn’s Grand Meeting was held in Älvdalen. Some of the papers from that meeting have resulted in this volume, which we hope will lead to an increased awareness of the unique properties of Övdalian amongst linguists in Scandinavia and internationally.

The volume contains the following chapters: ‘Övdalian from 1909 to 2009’ (Piotr Garbacz & Janne Bondi Johannessen), ‘On the morpho-syntax of verb/adverb placement and fronting in embedded clauses in Modern Övdalian’ (Ásgrímur Angantýsson), ‘Optional V-to-I movement in Övdalian’ (Piotr Garbacz), ‘The syntax and meaning of subject doubling in Övdalian’ (Henrik Rosenkvist), ‘The polyfunctionality of *which* in Övdalian’ (Øystein Alexander Vangsnes), ‘Is there a vocative case in the Övdalian language? Some observations on forms of address in Övdalian’ (Lars Steensland), ‘The morphological expression of case in Övdalian’ (Peter Svenonius).

BJARNE SIMMELKJÆR SANDGAARD HANSEN

De elvdalske rodnominers kategorisering og etymologi

Københavns Universitet

Andetsteds (Hansen 2014: 20-50) har jeg opstillet en række retningslinjer for, hvordan rodnominer i de germanske sprog kan opdeles i tre kronologiske lag, og hvordan de fra urindoeuropæisk nedarvede rodnominer, der tilhører det første og ældste af disse tre lag, generaliserer aflydstrinnet i rodstavelsen ud fra dennes struktur.

I dette foredrag kategoriserer jeg de elvdalske rodnominer (se f.eks. Levander 1909: 34-35 og Åkerberg 2012: 169-171 for lister over disse) i overensstemmelse med disse retningslinjer.

Særligt fokus lægger jeg på

- *gøt* ‘dørpost’, *nyot* ‘node’ og *syv* ‘syllé’, som ikke deklineres som rodnominer på andre germanske sprog end elvdalsk, og
- de i diakront henseende vokalisk udlydende rodnominer (*kluo* ‘klo’, *ton* ‘tå’ og *tjyr* ‘ko’), hvoraf nogle udviser uventede lydlig udviklinger.

Referencer

- Hansen, Bjarne S.S. 2014. *Archaisms and innovations: four interconnected studies on Germanic historical phonology and morphology*. Ph.D. thesis. Copenhagen: University of Copenhagen.
- Levander, Lars. 1909. *Älvdalsmålet i Dalarna. Ordböjning ock syntax* (Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folkliiv IV.3). Akademisk avhandling. Stockholm: Kungl. Boktryckeriet F.A. Norstedt & Söner.
- Åkerberg, Bengt. 2012. *Älvdalsk grammatik*. Under medverkan av Gunnar Nyström. Mora: Centrumtryck AB/Ulum Dalska.

STEFAN EMANUEL JACOBSSON

Älvdalska kvantitetsproblem

Uppsala universitet

Älvdalskan har i princip bevarat fornnordisk kvantitet. Vissa systematiska förändringar i form av vokalförkortning, vokalförlängning och konsonantförkortning har dock inträffat (jfr t.ex. *mōṇāð* m. 'månad' < fnord. *mānaðr*, *mēnistʃ* f. 'människa' < fnord. *mænniskja*). Regelmässig konsonantförlängning uppträder dels vid assimilation (*fúæss* m. 'fors' < fnord. *fors*), dels hos den första konsonanten i kluster efter betonad vokal (jfr *ōllda* v. 'hålla' < fnord. *halda*); genom sekundär syllabicitet i kodan har konsonantlängden i vissa ord därefter blivit otvivelaktigt fonematisk (jfr *námmin* n. 'namn' < fnord. *namn*).

Några mer oväntade fall av lång konsonant påträffas emellertid också. Gunnar Nyström (2000) har kortfattat behandlat förlängning av konsonant i älvdalska interjektioner (*āṇṇu* 'snälla', *ǰassó* 'jaså'). I en annan undersökning (1982) räknar han med överföring av längd från första konsonanten i kluster till simplexkonsonant i en ordkategori i klittenmålet (nom., ack. *kētill* m. 'kittel', med *ll* från best. *-lln*). Utveckling av det sistnämnda slaget är tänkbar i ett antal andra fall också (punkt a), medan det i ett par fall verkar handla om restitution i tryckstark ställning hos ord som vanligen uppträder trycksvagt (punkt b). Förlängd vokal uppträder slutligen oväntat i ett antal nominalformer (punkt c). Dessa fall bör förmodligen förklaras genom paradigmatisering från böjningsformer med regelmässigt förlängd vokal.

a) *bibbel* (~ *bibel*) f. 'bibel', *kákkel* (~ *kákel*) n. 'kaket' efter best. *bíbble*, *kákkleð*; *glèmma* v. 'glömma' (< fnord. *gløyma*) efter (pret. part.) *glèmmt áv* 'glömt, glömt bort'; *súmm* pron. pl. m. 'vissa' efter *súmm* sg. m. nom. < **summb* (jfr *úmm* ~ *um* prep., adv. < **ummb*?) eller efter *súmmt* sg. n. nom.-ack.

b) *mínn* (~ *min*) prep., adv. 'med' < fnord. *með*, *uén* (~ *uen*) pron. 'vad' < fnord. *hvat* (jfr Levander 1928).

c) *mūna* f. 'mor' < fnord. *mōna* (jfr vok. *mún*), pl. nom., ack. *būðer* f. 'fädbodställe' < fnord. *bōðir* ~ *būðir* (jfr *búð* sg.).

Litteratur

Levander, Lars. 1928. *Dalmålet. Beskrivning och historia. 2*. Uppsala.

Nyström, Gunnar. 1982. *Om maskulina substantiv på -l i älvdalsmålet*. I: SvLm.

Nyström, Gunnar. 2000. Språkhistorien och vår tids svenska dialekter. Nya rön om Älvdalsmålet fonologi och morfologi. I: *Studier i svensk språkhistoria 5*. Utg. av Lars-Erik Edlund. Umeå.

MICHAEL LERCHE NIELSEN

Dalrunernes oprindelse og udvikling

Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet

Dalrunerne har været kendt i den lærde verden siden Johannes Bureus runetavle 1599, men selvom de behandles i Nordisk Kulturs bind om runer 1933, er det småt med den videnskabelige interesse. I kraft af forbedrede dateringer og forberedende arbejder til en udgivelse af dalrune-indskrifterne er der en del nyt at sige om dalrunernes genese og typologiske udvikling. Foredraget vil fokusere på den folkelige, sene runetradition (i modsætning til den lærde verdens runekendskab), samt den dertil hørende gengivelse af tal. Derved berøres tillige kalenderruner samt de runeformerne på det berømte, moderne falskneri: runestenen fra Kensington i Minnesota.

GUNNAR NYSTRÖM

Nya rön om älvdalskans adjektivmorfologi

Lars Levanders beskrivning (1909) av älvdalskans ordböjning är, som vi vet, mycket omfattande och ingående. Den ger också intryck av att vara uttömmande; de flesta förbiser Levanders reservation att den egentligen gäller Åsenmålet och att hans redogörelse för avvikelser från detta mål i övriga bymål torde vara ofullständig, en reservation som visat sig befogad. I mitt eget studium av levande älvdalska sedan 1960-talet har jag i bymål i den västra sockendelen mött ett flertal för forskningen tidigare okända morfologiska företeelser inom skilda ordklasser; hittills framlagda undersökningsresultat visar att det i en rad fall rör sig om verkliga arkaismer som för inte länge sedan måste ha tillhört all älvdalska.

I föredraget kommer jag att redovisa och diskutera nya rön om adjektivens morfologi. Det gäller särskilt könsböjning vid skilda typer av adjektiv och det nya ljus som rönen kastar över problemen kring uppkomst och utveckling av vissa adjektivtyper.

HENRIK ROSENKVIST

Oväntade likheter mellan älvdalska och estlandssvenska

Göteborgs universitet

Älvdalska (äd) och estlandssvenska (esv) är två språkvarieteter som båda har utvecklats i relativ isolering under lång tid. Båda härstammar givetvis från fornsvenskan, men medan äd är en västsvensk varietet, som uppvisar flera västnordiska drag, är esv östsvensk, och följaktligen finner man flera likheter mellan esv och finländssvenska. Emellertid visar det sig att det förekommer ett antal oväntade språkliga likheter mellan äd och esv – jag tänker då på språkdrag som finns i båda varieteterna men som verkar saknas i fornsvenska. Frågan är alltså vilken språkhistorisk status som dessa språkdrag har; om de inte är arkaismer, har då äd och esv under tidens lopp oberoende av varandra producerat identiska innovationer? Eller finns det andra förklaringar?

I föredraget ger jag exempel på några fonetiska, lexikala (ordet *grall*, till exempel), morfologiska (vokativt kasus) och syntaktiska språkdrag (bland annat negationsharmoni) som förekommer i såväl äd som esv, men som tycks saknas i fornsvenska. Några möjliga förklaringar till distributionen av dessa språkdrag läggs fram, och föredraget avslutas med en diskussion om generella skillnader mellan standardiserade skriftspråk och icke-skrivna språkvarieteter.

NIKOLAI BRINK SANDBECK

The nasal vowels in Old Norse

University of Copenhagen

Much linguistic research has been carried out in the field of Old Norse, Old Danish and Old Swedish. But the oldest sources, and by that I mean the runic inscriptions, have often been overlooked, and there has been a greater focus on the manuscripts, especially the Icelandic ones.

In my studies, I investigate the nasal vowels in Old Norse. By Old Norse I mean not only Old Icelandic and Old Norwegian, but Old Danish and Old Swedish as well. When we investigate nasal vowels in Old Norse, the manuscripts are not of much help, with the exception of “The First Grammatical Treatise”. Besides the First Grammatical Treatise, there are the runic inscriptions. The runic inscriptions of the Viking age, which is the relevant period for my studies, are written with the younger futhark. The younger futhark includes the so-called ansus-rune, which denotes a nasal *a*. Another great source for investigating nasal vowels in Old Norse is Modern Elfdalian, which has preserved nasality from earlier stages. It is my hypothesis that, as preliminarily suggested by Brøndum-Nielsen (1950: 56-57), Noreen (1886) and Williams (1990), the ansus-rune was most often used where *a*, and also *æ*, was nasal. Therefore I only expect to find few examples where it does not fit etymologically. It does not matter that examples can be found where it does fit etymologically, but with no use of the ansus-rune. This is because a nasal *a* can be written with and without the ansus-rune, and it was up to the writer of the stone whether it should be used or not, where there was an option for it.

My studies have shed light on the nasal vowels in Old Norse, but also on older and younger stages of the language, thereby also on nasal vowels in Elfdalian. In other words, I have demonstrated how Elfdalian, compared with the “The First Grammatical Treatise” and with West and East Germanic, may help us understand the nasal features of Old Norse which also uncover parts of the nasal features of Elfdalian.

References

Brøndum-Nielsen, Johs. 1950. *Gammeldansk grammatik* I. København: J.H. Schultz forlag.

Noreen, A. 1886. De nordiska språkens nasalerade vocaler. In: *Arkiv for nordisk filologi* 3. 1-41.

Williams, H. 1990. *Åsrunan, Användning och ljudvärde i runsvenska steninskrifter*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk.

YAIR SAPIR OCH FELIX AHLNER

Älvdalska bland barn i Älvdalen

Högskolan Kristianstad, Lunds universitet

Antalet barn som behåller sin älvdalska har under de senaste åren börjat öka igen. I vårt föredrag kommer vi att belysa den älvdalska, som talas av barn mellan 10- och 16-årsåldern. Våra data härstammar från intervjuer, muntliga och skriftliga uppgifter samlade 2013 från nästan samtliga älvdalsktalande barn inom denna ålderskategori. Dessa barn har tilldelats det så kallade *Språkstipendiet*, vars syfte är att främja älvdalskkunskaper bland barn i Älvdalen.

Ur våra data har vi fått en bild av barnens älvdalska när det gäller fonologi, morfologi och syntax, om barnens kunskaper i älvdalska, jämfört med svenska, och om föräldrarnas attityder till barnens älvdalska.

Våra resultat visar en betydlig individuell variation inom gruppen och olika grader av interferens från riksspråket. Centrala särälvdalska ord, såsom *rakke* 'hund' och *kulla* 'flicka', används av samtliga informanter. I enlighet med tidigare forskning uppvisar våra data en förenkling av substantiv- och verb böjningen och även av 3PL-pronomenet *dier/diem*. När det gäller fonologin, är vokalnasaliteten kvar enbart hos en informant. Oppositionen mellan [v] och [w] finns kvar hos ungefär hälften av informanterna. När det gäller läsförståelse av älvdalska texter, rörande förhållanden som barnen är bekanta med, hade informanterna 52% korrekta svar jämfört med 77% på svenska läsförståelsesuppgifter.

Ur intervjuerna framgår det att både barnen och föräldrarna är medvetna om älvdalskans särart och känner ett behov av att bevara språket. Vidare anser många föräldrar att en språklig revitalisering även ska behöva omfatta ett återupplivande av ord ur det traditionella älvdalska ordförrådet.

LARS STEENSLAND

Först vokalbalans – sedan stavelsebalans?

Lunds universitet (emeritus)

När ett älvdalskt ord som i sin grundform har lång stavelse uppträder som första led i en sammansättning eller avledning är det inte sällan kortstavigt. Redan Levander behandlar i *Dalmålet* detta förhållande. I mitt föredrag vill jag försöka beskriva fenomenet närmare och spekulera något kring mekanismerna bakom det.

Utgångspunkt och modell för förändringen utgörs, antar Levander (1925:83), av sammansättningar och avledningar där första ordet är ett ursprungligen kortstavigt ord, t ex *dag* [dag] : *dagwill* [da"ɡ-will] respektive *dagningg* [da"ɡnɪŋŋ]. Kort vokal får också regelbundet, men av dunkel anledning, sammansättningar, där första ledet slutar på ursprungligen lång vokal, t ex *kni* [kni] : *kniskål* [kni"-skål]. Hit ansluter några sammansättningar vilkas första led sekundärt kommit att sluta på vokal, t ex *bröd* [bröð] : *brö(ð)bit* [brö"-bit], samt vissa andra ord, t ex *åv* [åv] : *åvstop* [å"v-stop]. I avledningar med suffixen *-ingg* och *-ungg* förkortas stundom rotstavelsens konsonant (eller vokal), delvis i anslutning till typen *dagningg*, t ex *peningg* [pe"nɪŋŋg] respektive *fjälungg* [fjä"lʊŋŋg].

Det finns emellertid en lång rad andra lexem och lexemgrupper som uppträder på samma sätt. Utöver Levanders grupper står t ex sammansättningen *suolräk* [suo"l-räk] till det långstaviga *suol*, liksom avledningen *orað* [o"rað]; jämför lokalt *årað* [å`rað] med lång vokal. Kvantitetskonfigurationen [kort betonad första stavelse + lång bibetonad andra stavelse] har därmed blivit mycket vanlig i språket. Men den återfinns också i andra ordkategorier, bl a ett ganska stort antal lånord. Flera av dem är varken sammansättningar eller avledningar. Genom att studera samtliga ordkategorier och strukturer som uppvisar den aktuella kvantitetskonfigurationen kan man få en bättre insikt i mekanismerna bakom och effekterna av dessa processer.

Referenser

Levander, Lars. 1925. *Dalmålet. Beskrivning och historia. I*. Uppsala: Appelbergs boktryckeri AB

*The polyfunctionality of Övdalian ukin ‘who, which etc.’**University of Tromsø – The Arctic University of Norway*

The sentences in (1) to (6) exemplify different uses of the *wh*-item *ukin* in Övdalian, ranging from queries for PERSON, TOKEN, KIND, and PROPERTY to introducing both main and embedded polar questions. The item is glossed here as ‘WHICH’ to reflect its etymological origin, but the translations reveal that it corresponds to distinct items/expressions in English in each case.

(1)	<i>Ukin</i>	<i>al</i>	<i>du</i>	<i>råk</i>	<i>i Stokkol?</i>	PERSON		
	WHICH	shall	you	meet	in Stockholm			
	‘Who will you meet in Stockholm?’							
(2)	<i>Ukin bil</i>	<i>ir</i>	<i>denn?</i>			TOKEN		
	WHICH car	is	yours					
	‘Which car is yours?’							
(3)	<i>Ukan bil</i>	<i>ar</i>	<i>du?</i>			KIND		
	WHICH car	have	you					
	‘What car do you have?’							
(4)	<i>Ukin</i>	<i>sir</i>	<i>an</i>	<i>aut?</i>		PROPERTY		
	WHICH	looks	he	out				
	‘What does he look like?’							
(5)	<i>An</i>	<i>spuord</i>	<i>mig</i>	<i>ukað</i>	<i>ig</i>	<i>war</i>	<i>trät?</i>	POLAR _{EMB}
	he	asked	me	WHICH	I	was	tired	
	‘He asked if I was tired.’							
(6)	<i>Ukað</i>	<i>ir</i>	<i>du</i>	<i>trät</i>	<i>(eld)?</i>			POLAR _{MAIN}
	WHICH	are	you	tired	or			
	‘Are you tired?’							

In this paper I will discuss the various uses of Övdalian *ukin* and show how its polyfunctionality can be understood in terms of general grammaticalization patterns that can be observed also in other varieties of Germanic and beyond (Vangsnæs 2013). The main postulate will be that a functional item like the indexical *ukin* can extend its lexicalization range only to syntactically adjacent functions in ways to be explicated more precisely. The findings will be captured by ideas central to Nanosyntactic theory (Starke 2009, Caha 2009).

References

Caha, P., 2009. The Nanosyntax of Case. Doctoral Dissertation, CASTL, University of Tromsø.

Starke, M., 2009. Nanosyntax: a short primer to a new approach to language. In: Svenonius et al. (Eds.), Special Issue on nanosyntax. Nordlyd 36 (1), pp. 1–6.

Vangsnæs, Øystein A. 2013. Syncretism and functional expansion in Germanic *wh*-expressions. *Language Sciences* 36: 47–65. DOI: 10.1016/j.langsci.2012.03.019

BENGT ÅKERBERG

Frost-Anders dagbok på älvdalska, augusti–november 1946

Mitt föredrag tar utgångspunkt i en omfångsrik, nyligen upptäckt dagbok på älvdalska från 1946. Dagboken ämnar jag att ge ut så småningom. Jag kommer att i huvudsak beröra följande punkter:

- Hur textsamlingen "räddades".
- Något om Frost-Anders och hans verksamhet.
- Exemplifiering och bedömning av regelbundenheten i den älvdalska texten.
- Ett par typer av svårigheter vid översättning av äldre älvdalsk text till svenska.

Vid den avslutande diskussionen hoppas jag att syftet med en utgivning berörs. Åhörarna inbjuds att dryfta vilka krav som rimligen kan ställas, t.ex. översättning till rikssvenska, ordlista (löpande eller alfabetisk), grammatikhänvisningar, grammatikkommentarer, tilläggsupplysningar om den miljö som dagboken berör; överhuvud taget vad som kan göras för att öka tillgänglighet och användbarhet hos en text av detta slag.